

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.4

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2024.2.41>

Саух А. С.,

аспірант

Київського університету права Національної академії наук України

**НЕЗАКОННА ДЕПОРТАЦІЯ (ПЕРЕМІЩЕННЯ) ДІТЕЙ
ЯК РІЗНОВИД ВОЄННОГО ЗЛОЧИНУ ТА ЗЛОЧИНУ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ**

Анотація. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну в лютому 2022 року є новим етапом міжнародного збройного конфлікту, який триває з лютого 2014 року. Таке вторгнення спричинило низку подій та вчинків, які зосереджують на собі увагу спеціалістів з різних галузей права. Агресивні дії з боку Росії супроводжуються безпрецедентними масштабами незаконної депортації та переміщення цивільного населення, зокрема, дітей. Протягом останніх двох років, ці незаконні дії продовжуються по цей день абсолютно безкарно. Влада Росії стверджує, що українські діти виїжджають на територію РФ добровільно, хоча насправді їх обмежують в праві повернення та піддають психологічному примусу. Влада агресора маніпулює термінами, які застосовує в своїх публічних заявах, які є хибними та оманливими.

Застосування норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту прав дітей під час збройних конфліктів має на меті захистити найуразливішу категорію населення від небезпек, травм і зловживань, пов'язаних зі збройними конфліктами. Війна та збройні конфлікти створюють надзвичайно важкі умови для дітей, відчиняють двері до безжального насилля, втрати батьків, розлуки з сім'єю, психологічного травматизму, вимушеної експлуатації та злочинів проти людяності. Діти стають жертвами різних форм насильства, таких як сексуальна експлуатація, вербування до збройних груп, використання в бойових діях, убивства, підживлення, пограбування та інші злочини. Міжнародне гуманітарне право встановлює загальні норми захисту прав дітей як осіб, які не беруть участь у бойових діях, а також спеціальні норми для їх особливого захисту, враховуючи їх вразливість. Російські військові кожного дня порушують усі правові та моральні норми щодо захисту дітей.

Міжнародний збройний конфлікт в Україні супроводжується скоєнням на території нашої держави численних воєнних злочинів та злочинів проти людяності, в тому числі, таких як незаконна депортація або насильницьке переміщення дітей, які, відповідно до Римського статуту, не мають строків давності. На сьогодні, існує проблема кваліфікації депортації дітей в її міжнародно-правовому вимірі з урахуванням приписів Римського статуту.

Потреба належної кваліфікації депортації дітей як воєнного злочину та злочину проти людяності у вітчизняному законодавстві, є актуальною для притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб.

Дана стаття присвячена аналізу ознак цих злочинів в останніх публікаціях та притягненню винних до відповідальності.

Ключові слова: *незаконна депортація, переміщення дітей, кримінальна відповідальність, збройний конфлікт, воєнний злочин, злочин проти людяності, Міжнародний кримінальний суд, Римський статут.*

Saukh A. S. Illegal deportation (transfer) of children as a type of war crime and crime against humanity

Abstract. The full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation in February 2022 is a new stage in the international armed conflict that has been ongoing since February 2014. This invasion has triggered a series of events and actions that have attracted the attention of specialists in various fields of law. Russia's aggressive actions have been accompanied by an unprecedented scale of illegal deportation and displacement of civilians, including children. Over the past two years, these illegal actions have continued to this day with complete impunity. The Russian authorities claim that Ukrainian children leave for the territory of the Russian Federation voluntarily, although in reality they are restricted in their right to return and subjected to psychological coercion. The aggressor authorities manipulate the terms used in their public statements, which are false and misleading.

The application of international humanitarian law on the protection of children's rights in armed conflict aims to protect the most vulnerable population from the dangers, trauma and abuse associated with armed conflict. War and armed conflict create extremely difficult conditions for children, opening the door to ruthless violence, loss of parents, family separation, psychological trauma, forced exploitation and crimes against humanity. Children are victims of various forms of violence, such as sexual exploitation, recruitment into armed groups, use in hostilities, murder, starvation, robbery and other crimes.

International humanitarian law establishes general rules for the protection of children's rights as non-combatants, as well as special rules for their special protection, given their vulnerability. Every day, the Russian military violates all legal and moral norms on the protection of children.

The international armed conflict in Ukraine is accompanied by the commission of numerous war crimes and crimes against humanity on the territory of our country, including illegal deportation or forced displacement of children, which, according to the Rome Statute, have no statute of limitations. Today, there is a problem of qualifying the deportation of children in its international legal dimension, taking into account the provisions of the Rome Statute.

The need for proper qualification of the deportation of children as a war crime and a crime against humanity in domestic legislation is relevant for bringing perpetrators to criminal responsibility.

This article analyses the features of these crimes in recent publications and brings the perpetrators to justice.

Key words: *illegal deportation, displacement of children, criminal responsibility, armed conflict, war crime, crime against humanity, International Criminal Court, Rome Statute.*

Постановки проблеми. Вагомою проблемою практики застосування міжнародного кримінального права залишається правильна класифікація воєнного злочину та злочину проти людяності. Зокрема, існує проблема кваліфікації депортації (переміщення) дітей в її міжнародно-правовому вимірі з урахуванням приписів Римського статуту. Отже, потреба належної кваліфікації депортації дітей як воєнного злочину та злочину проти людяності, є актуальною для притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб, і тому така кваліфікація є метою статті.

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз вітчизняних та міжнародних правових механізмів щодо кваліфікації поняття незаконної депортації дітей як різновиду міжнародних злочинів, який базується на роботах відомих науковців М. В. Буроменського, М. М. Гнатовського, В. П. Пилипенко, А. О. Кориневича, В. М. Корецького.

Виклад основного матеріалу. Триваюча російська агресія в Україні протягом двох років супроводжується безпрецедентними масштабами незаконної депортації та переміщення цивільного населення, зокрема, дітей.

Депортація або насильницьке переміщення населення означає насильницьке переміщення відповідних осіб шляхом виселення або інших примусових дій з території, на якій вони законно перебувають, за відсутності підстав, що допускаються міжнародним правом [1].

Депортація – це примусове переселення, вигнання чи висилка з постійного місця проживання або з держави окремих осіб чи народів. Застосовується як засіб кримінального чи адміністративного покарання.

Відповідно до Протоколу № 4 до Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, ніхто не може бути висланий з території держави, громадянином якого він є й жодному громадянину не може бути заборонений в'їзд на територію своєї держави [17].

Заборона депортації та примусове переміщення були звичаєвими ще під час Нюрнберзького трибуналу для притягнення до відповідальності злочинців Другої світової війни. Вона служить для надання цивільним правового захисту від насильницького вивезення агресором або окупантом з території, на яких вони проживають та фактичного знищення етнічного зв'язку з рідними та країною.

Також примусові переміщення цивільних осіб під час конфлікту на територію окупанта заборонені Женевськими конвенціями 1949 року.

«Для того, щоб бути кваліфіковані як такі, депортації чи примусові переміщення повинні здійснюватися примусово, тобто всупереч вільному волевиявленню зацікавлених осіб, шляхом використання прямого чи непрямого обмеження чи примусу [7]. Термін «примусово» не обмежується застосуванням

фізичної сили, а може включати «загрозу застосування сили чи примусу, наприклад, викликаного страхом перед насильством, примусом, затриманням, психологічним тиском або зловживанням владою щодо такої особи чи осіб, чи іншої особи, або з використанням примусового середовища» [6].

Жодне зобов'язання не порушується, якщо переміщення є результатом «справжнього вибору» осіб, які перебувають під захистом, залишити територію [7]. Якщо дорослі, які покинули територію України, могли дати згоду на переселення на територію росії, то діти не в змозі дати таку згоду. Їхні батьки або законні опікуни повинні дати згоду від їхнього імені.

Багато дітей, які перебували у спеціальних закладах, були вивезені з окупованих територій. У цих випадках відповідна особа, або директор закладу, або батьки чи інші законні опікуни кожної дитини повинні були дати згоду. У квітні 2022 року, директор закладу в Ростові заявив, що рішення про евакуацію було прийнято «за кілька хвилин» до повномасштабного вторгнення, і що всі діти «дали свою згоду» на переміщення в сім'ї в росії [7]. Як зазначалося раніше, багато дітей, які перебували в закладах на момент вторгнення, мали батьків із батьківськими правами. Передача за згодою не відбувається, якщо таку згоду надає неуповноважена доросла особа. Місії стало відомо про декілька випадків, коли директори закладів не давали згоди на переміщення дітей, що перебували у закладі. Це не завадило російській окупаційній владі здійснити переміщення. Місія вважає ці випадки «евакуацією без згоди».

Згідно статті 49 Женевської конвенції щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, евакуація – це загальне або часткове переміщення населення з певної території, необхідне для гарантування його безпеки або зумовлене імперативними причинами воєнного характеру. Евакуація повинна бути виключно добровільним процесом, а не вимушеним. Евакуацію слід відрізнити від депортації та насильницького переміщення населення – тобто насильницьке переміщення осіб, які зазнали виселення або інших примусових дій, з району, в якому вони

законно перебувають, без підстав, що допускаються міжнародним правом [12].

Депортація здійснюється з території проживання цивільного населення на територію держави-окупанта чи іншої держави, тоді як примусове переміщення є насильницьким переселення цивільних осіб з території проживання на іншу територію у межах держави їхнього громадянства. РФ стверджує, що українські діти виїжджають на територію РФ добровільно, хоча насправді їх обмежують до повної інформації, вони піддаються психологічному примусу.

Також місія ОБСЄ встановила факт відправки дітей у так звані реабілітаційні табори за згодою батьків або законних опікунів, але додому, після закінчення канікул, їх так і не повернули [7].

Наприклад, у літньому таборі в Краснодарському краї російської федерації після літа залишилося близько 200 дітей, яких зарахували до місцевої школи [7]. Місії було висловлено припущення, що російська сторона використовує вразливе становище батьків, їх бажання захистити дітей від обстрілів і труднощі життя на окупованій території, вводячи їх в оману щодо характеру та тривалості так званих «канікул» [7].

Коли погоджений термін перебування добігає кінця, його зазвичай продовжують, не повертаючи дітей до батьків, посилячись на аргументи безпеки, такі як небезпека обстрілів, чи на їхні проукраїнські погляди [7]. Хоча Місія встановила, що більшість випадків відправлення дітей до таборів відпочинку спочатку не являли собою примусового переміщення чи депортації, подальше продовження російською окупаційною владою перебування дітей було переміщенням без згоди та розділенням родин, в результаті чого діти опинялися у ситуації, схожій на ситуацію примусово переміщених або депортованих дітей [8]. УВКПЛ перевірило такі випадки з Харківської області, які мали місце протягом попередніх звітних періодів. Деякі діти не возз'єдналися зі своїми батьками станом на грудень 2022 року.

Також у Звіті вказано, що вірогідно російська влада не намагалась встановити контакт з родичами дітей або з українською владою [7].

Верховний комісар ООН у справах біженців Філіппо Гранді заявляв, що росія порушує фундаментальні принципи захисту дітей у воєнний час, видаючи українським дітям російські паспорти та віддаючи їх на усиновлення до російських родин. Йдеться про дітей, яких вивезли із окупованих територій України до росії. Найчастіше, це було проти волі дітей.

Офісу Уповноваженого з прав дитини України вдалось ідентифікувати дані 13899 дітей, які були викрадені та депортовані російською владою, станом на кінець січня 2023 року, а на кінець лютого 2023 року ця цифра становила вже 16 000 дітей. Але насправді ця цифра станом на березень 2024 року в десятки разів вища.

За словами керівниці Департаменту захисту інтересів дітей Офісу Генпрокурора Юлії Усенко: «Вони подають факти депортації як порятунок дітей. Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, мають виконувати певні дії з ідентифікації цих дітей, оформленням на них відповідних анкет, фотографії і передавати їх третій стороні. Або хоча б до Міжнародного комітету Червоного Хреста. Однак рф цього не робить. На всі наші спроби отримати цю інформацію не реагує» [9].

Такі дії росії були неодноразово засуджені на міжнародному рівні, в парламентах різних країн та міжнародними організаціями. 15 вересня 2022 року Європейський парламент ухвалив резолюцію про порушення прав людини в контексті примусової депортації українських цивільних осіб до росії та примусового усиновлення українських дітей у росії (2022/2825(RSP)).

У Резолюції, серед іншого, рішуче засуджується примусова депортація українських цивільних осіб, зокрема дітей, до росії, а також огидна практика росії у так званих «фільтраційних таборах», в яких розлучаються сім'ї. Крім того, Європейський Парламент закликав росію повністю дотримуватися своїх зобов'язань за міжнародним правом і негайно припинити примусову депортацію та примусове переміщення дітей на окуповані росією території та до російської федерації, будь-які міждержавні усиновлення дітей, вивезених з усієї міжнародно визнаної території Укра-

їни, скасувати всі закони, що сприяють усиновленню українських дітей [10].

5 квітня 2023 року, реагуючи на прагнення рф використати неформальне засідання Ради Безпеки ООН за формулою Аррії як майданчик для поширення дезінформації, 49 держав та ЄС одностайно засудили дії російської федерації в Україні, зокрема примусову депортацію українських дітей, а також інші серйозні порушення щодо дітей, вчинені російськими військовими в Україні [11].

Незаконно депортація або переміщення також згідно Римського статут класифікуються як воєнний злочин [1].

Воєнні злочини – це свідоме, грубе, порушення законів та звичаїв війни, за який винуватці (учасники бойових дій та особи, які віддають їм накази) несуть кримінальну відповідальність, визначену нормами міжнародного права.

Загальний перелік воєнних злочинів закріплений у Статуті Міжнародного кримінального суду (Римський статут). Зокрема, це: «депортація або переміщення частини чи всього населення окупованої території як в межах відповідної території, так і за її межі» [1].

Воєнні злочини є одним з видів основних злочинів проти міжнародного права поряд зі злочином агресії, злочинами проти людяності та геноцидом. Воєнними злочинами є серйозні порушення заборон, що містяться як у договірному, так і у звичаєвому міжнародному гуманітарному праві.

Незаконне вторгнення росії в Україну – беззаперечний злочин. Однак, варто розібратися за який саме воєнний чи військовий злочин буде нести відповідальність агресор. Різниця між цими двома поняттями у юридичній площині досить суттєва.

Військовими кримінальними правопорушеннями (поняття «військовий злочин» зникло з кримінального кодексу України ще 2018 року) є «... правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів».

Це невиконання наказів, опір начальству, порушення відносин підлеглості, само-

вільне залишення частини, дезертирство, порушення низки правил несення військової служби тощо (ст. 401–435 КК України) [18].

Воєнні злочини у Римському Статуті Міжнародного кримінального суду стоять поряд із такими злочинами, як геноцид, агресія, злочини проти людяності. Це серйозні порушення законів та звичаїв війни. Це вбивства і катування, що відбуваються в умовах збройного конфлікту, знищення або присвоєння майна без воєнної необхідності, призов на окупованій території, незаконні переміщення цивільного населення, атаки на цивільні об'єкти тощо [25].

Також важливою відмінністю є те, що воєнні злочини можуть бути вчинені виключно в умовах збройного конфлікту та пов'язані з ним. Військові кримінальні правопорушення можуть вчинятись як під час збройного конфлікту, так і під час проходження військової служби в мирний час.

Отже, у разі вчинення злочинів, пов'язаних зі збройним конфліктом:

- правильно говорити про притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини;
- правильно говорити про притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини не росії як держави, а її посадовців та інших учасників конфлікту. Бо цей вид відповідальності має індивідуальний характер. Саму державу можуть притягнути до відповідальності за вчинення міжнародного протиправного діяння в рамках інших юрисдикцій (у вигляді сатисфакції, реституції, компенсації) [25].

Воєнні злочини можуть вчинятись лише під час збройного конфлікту, в той час, як злочини проти людяності можуть вчинятись і у мирний час.

Відповідно положень Женевської конвенції щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 1949 року (ст. 2), міжнародними збройними конфліктами визнаються такі конфлікти, у яких один суб'єкт міжнародного права застосовує збройну силу проти іншого суб'єкта [19].

Відповідно до визначення, запропонованого Міжнародним комітетом червоного хреста, збройний конфлікт – це збройне про-

тистояння, що відбувається між державами, або тривале збройне протистояння між урядовою владою та організованими збройними угрупованнями, або ж лише між організованими збройними угрупованнями.

Вважається, що міжнародний збройний конфлікт виникає тільки-но одна держава застосовує свої збройні сили проти іншої. При цьому не мають значення ані інтенсивність, тривалість протистояння, ані оголошення (або не оголошення) війни, її визнання або невизнання. Враховується лише втілений в конкретні дії воєнний намір однієї держави стосовно іншої. Цього достатньо для застосування норм міжнародного гуманітарного права (МГП) [20].

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну в лютому 2022 року є новим етапом міжнародного збройного конфлікту, який триває з лютого 2014-го, коли було окуповано Автономну Республіку Крим і місто Севастополь.

Відповідно до Римського статуту депортація або насильницьке переміщення населення кваліфікується як злочин проти людяності [1].

Злочини проти людяності – широко-масштабний або систематичний збройний напад на будь-яких цивільних осіб із метою проведення політики держави або організації, спрямованої на скоєння такого нападу, або в цілях сприяння такій політиці [16].

Термін «злочини проти людяності» був закріплений у міжнародно-правових документах ще на початку минулого століття.

Характеристика злочинів проти людяності міститься у Статуті Нюрбернського трибуналу, Статутах міжнародних кримінальних трибуналів по Югославії та Руанді; Римському статуті Міжнародного кримінального суду та інших міжнародно-правових документах.

У 2002 році в Гаазі (Нідерланди) був створений Міжнародний кримінальний суд (МКС). Римський статут передбачає, що МКС наділений повноваженнями розглядати справи щодо геноциду, злочинів проти людства і військових злочинів. Визначення «злочину проти людства» для МКС стало значно ширшим від свого початкового правового визначення або того, що використовується ООН. В статті 7 договору зазначено, що:

«Для цілей цього Статуту «злочин проти людяності» означає будь-яке з наступних діянь, якщо вони вчинені в рамках широко-масштабного або систематичного нападу на будь-яких цивільних осіб, якщо такий напад здійснюється свідомо: вбивство; масове винищення людей; поневолення; депортація або насильницьке переміщення населення; та ін.» [1].

Для кваліфікації злочину проти людяності значення має кількість постраждалих, адже ч. 1 ст. 7 Римського статуту чітко визначає, що це будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється свідомо [1].

За наявності елемента систематичного та широкомасштабного нападу на цивільне населення, зокрема дітей, депортація може кваліфікуватись як злочин проти людяності за статтею 7 Римського права.

Злочини проти людяності – це злочини, вчинені у великих масштабах, що і відбувається на території України потягом останніх двох років.

Злочини, що вчиняються на території України, мають ознаки як злочинів проти людяності, так і воєнних злочинів.

Адже вони вчиняються в рамках широкомасштабного воєнного вторгнення росії і мають на меті досягнення максимальної кількості жертв серед цивільного населення, в тому числі і серед дітей.

Конвенція про права дитини визначає дитину як людську істоту, що не досягла віку вісімнадцяти років. Але пріоритет у цій сфері залишається за національними законодавствами. У Сімейному кодексі України вказано, що «правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття», і відповідно «неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років», «малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років» [13].

Міжнародні нормативно-правові акти визначають досягнення певного віку як основну ознаку «дитини», ілюструють еволюцію збільшення вікового критерію при визнанні особи «дитиною» (з 15 до 18 років)

[14]. Зокрема, Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. у ст. 1 визнає дитиною кожну людську особу до досягнення 18-річного віку, якщо за законом повноліття не настає раніше.

Застосування норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту прав дітей під час збройних конфліктів має на меті захистити найуразливішу категорію населення від небезпек, травм і зловживань, пов'язаних зі збройними конфліктами. Війна та збройні конфлікти створюють надзвичайно важкі умови для дітей, відчиняють двері до безжального насилля, втрати батьків, розлуки з сім'єю, психологічного травматизму, вимушеної експлуатації та злочинів проти людяності. Діти стають жертвами різних форм насильства, таких як сексуальна експлуатація, вербування до збройних груп, використання в бойових діях, убивства, підживлення, пограбування та інші злочини. Міжнародне гуманітарне право встановлює загальні норми захисту прав дітей як осіб, які не беруть участь у бойових діях, а також спеціальні норми для їх особливого захисту, враховуючи їх вразливість. Російські військові кожного дня порушують усі правові та моральні норми щодо захисту дітей [15].

Група експертів ОБСЄ у своєму Звіті про порушення міжнародного гуманітарного права та права прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності (1 квітня – 25 червня 2022 року) зазначили, що: «8 квітня 2022 року, Уповноважена з прав людини Денісова звернулася до міжнародних організацій, таких як ЮНІСЕФ, заявивши, що понад 121 тисячу дітей було насильно вивезено до росії. Вона звинуватила рф у намірах віддати таких дітей на усиновлення російським родинам [5]. Однак, на той час ЮНІСЕФ зазначила, що не має доказів на підтримку таких тверджень [5]. 25 травня 2022 року, організація Missing Children Europe оприлюднила звіт про дітей, які ймовірно зникли безвісти в Україні протягом перших 60 днів війни, і закликала ЄС та країни-члени надати підтримку та захист усім дітям і сім'ям, яким загрожує зникнення безвісти внаслідок війни [2]. 30 травня 2022 року, Президент Путін підписав указ, який спрощує порядок отримання російського громадянства дітьми-сиротами з України, в тому

числі з територій так званих Донецької та Луганської народних республік [3]. 15 червня 2022 року Верховний комісар ООН з прав людини Мішель Бачелет зазначила, що, хоча її відомство поки не може встановити точну кількість таких дітей, вони «стурбовані ймовірними планами російської влади дозволити переміщення дітей з України до сімей у російській федерації, які, як видається, не передбачають кроків для возз'єднання сім'ї або поваги до найкращих інтересів дитини» [4].

На порталі «Діти війни», який був створений Міністерством реінтеграції разом з Національним інформаційним бюро за дорученням Офісу Президента України за даними Національного інформаційного бюро зазначається, про те, що депортовано та/або примусово переміщено 19546 дітей. За даними з відкритих джерел, озвучених рф ця цифра сягає 744 тисяч депортованих та/або примусово переміщених дітей. Враховуючи активні бойові дії та тимчасова окуповані частини території України, поррахувати точну кількість постраждалих дітей неможливо.

Під час візиту до Києва місія отримала інформацію про те, що дійсно були випадки, коли дітей-сиріт привозили до російської федерації, і місце їх перебування наразі невідоме.

Однак, жодних подробиць не було надано. Проте є повідомлення, які підтверджують, що багато дітей зникли безвісти під час обстрілів і воєнних дій, особливо у великих містах, а також багато дітей втратили своїх батьків і родичів і залишилися сиротами. Деякі з цих дітей були перевезені до так званих Донецької та Луганської народних республік, але місцева адміністрація не намагається знайти їхніх батьків чи живих родичів [5]. Також є повідомлення про приблизно 2000 дітей з різних дитячих будинків і дитячих закладів, які нібито були перевезені до росії, хоча вони мають живих родичів і перебували в закладах лише для лікування [5]. Окрім дітей без супроводу, особливо вразливими є діти без документів, у тому числі новонароджені, які народилися під час воєнних дій і не отримали свідоцтва про народження. Якщо їх передають до росії, у цих дітей майже немає шансів легалізуватися та виїхати з країни [5].

За скоєння воєнних злочинів передбачено кримінальну відповідальність на національному та міжнародному рівні.

Особу, яка вчинила воєнний злочин, можна притягнути до відповідальності будь-коли, незалежно від того, скільки часу минуло з моменту вчинення злочину.

Відповідно до статті 8 Римського статуту міжнародного кримінального суду [21] від 17 липня 1998 року «депортація або насильницьке переміщення населення» належить до числа воєнних злочинів й тягне за собою міжнародну кримінальну відповідальність.

Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт чинного президента РФ Путіна В. та уповноваженої при президентові рф з прав дитини Львової-Белової М. через незаконну депортацію українських дітей [24]. У доповіді у липні 2023 року ймовірна воєнна злочинниця Львова-Бєлова вказала, що з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну в Росію були вивезені близько 4,8 мільйона жителів України, з них понад 700 тисяч – діти [22]. Раніше голова міжнародного комітету ради федерації Карасін Григорій повідомив, що з 2022 року до росії депортували 700 тисяч українських дітей [23].

17 березня 2023 року II палата досудового розслідування винесла постанову щодо президента російської федерації В. В. Путіна та Уповноваженого при президентові рф з прав дитини М. О. Львової-Бєлової.

Обом особам оголошено про підозру у вчиненні воєнного злочину у незаконній депортації та переміщенні населення, зокрема дітей, з окупованих територій України до російської федерації. Ці дії вважаються злочинами відповідно до положень 8(2)(a)(vii) і 8(2)(b)(viii) Римського статуту [24].

Прикметний набір звинувачень проти російського лідера. Враховуючи великий обсяг доступної інформації про численні злочини проти людяності та воєнні злочини, такі як масові позасудові вбивства, тортури, напади на цивільних осіб і об'єкти культурної спадщини, а також безглузде знищення цивільних об'єктів, Палата попереднього провадження Міжнародного Кримінального суду (ICC) вирішила зосередити своє про-

вадження на злочинному діянні насильницького переміщення населення. У ньому окремо наголошується, що це стосується й депортації дітей [24].

Відповідно до Конвенції про незастосовність строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності 1968 року, до воєнних злочинів строки давності не застосовуються [26] та ст.29 Римського статуту Ордер МКС видається раз і назавжди.

Українське законодавство не містить визначення поняття «воєнний злочин», але є ст. 438 Кримінального кодексу України, яка визначає покарання за порушення законів та звичаїв війни, а саме за жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій [19].

Відповідні міркування свідчать про універсальне бачення членами міжнародного співтовариства дітей як ключового компоненту суспільного й культурного благополуччя держави та виживання нації.

Висновки. Проаналізувавши міжнародні правові механізми щодо кваліфікації поняття незаконної депортації дітей як різновиду міжнародних злочинів, можна дійти висновку про те, що депортація дітей як різновид міжнародних злочинів повинна викликати суттєві занепокоєння міжнародної спільноти, в наслідок поведінки якої є не припустим згідно з міжнародним правом та несе за собою кримінальну відповідальність.

Депортація українських дітей з окупованих територій продовжує тлумачитись в російських ЗМІ як «евакуація», хоча це штучна

підміна понять, мотивами якої є ряд дій держави-агресора. Незалежно від мотивів, пряма заборона примусової депортувати дітей з окупованої території однієї держави на територію іншої держави, встановлено статтею 49 Женевської конвенції щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 1949 року та статтею 85 Додаткового протоколу 1 до Женевських конвенцій. Дії рф порушують норми міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права щодо добровільної евакуації людей та їх напрямків. Задокументовані факти свідчать про те, що умови проведення, так званої евакуації, відбувається з порушенням правил та умов безпеки населення. За наявності факту існування в Україні міжнародного збройного конфлікту діяння по депортації і переміщенню кваліфікуються МКС саме як воєнний злочин.

Дії рф щодо примусової депортації дітей, також можуть кваліфікуватись за статтею 438 Кримінального кодексу України. Наразі, такий міжнародний злочин не закріплений в статті 438 Кримінального кодексу України. Тому, кваліфікація таких дій рф вимагає необхідності внесення в Кримінальний кодекс України статті міжнародного договору, ратифікованого Україною, де таке порушення закріплене.

Тож, суттєвою проблемою практики міжнародного кримінального права є кваліфікація злочинів проти людяності. До кінця не роз'яснено кваліфікацію примусової депортації дітей в міжнародно-правовому вимірі, враховуючи приписи Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Досі існує потреба в належній кваліфікації поняття депортації дітей як різновиду міжнародних злочинів для подальших наукових досліджень. Важливо співвіднести норми Римського статуту Міжнародного кримінального суду, які стосуються депортації з іншими суміжними злочинами та надати їм тлумачення, враховуючи всі відповідні доктрини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду : Міжнародний документ ООН від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
2. Війна проти України відповідальна за сплеск випадків зникнення дітей, *Missing Children in Europe*, 25 травня 2022 р., <https://missingchildreurope.eu/press-release-imcd-2022/>

3. Путін вирішив спростити отримання громадянства Росії для всіх українців. Українська правда. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/11/7357528/>
4. Представник ООН Бачелет стурбована, що українських сирот «депортують» до Росії для усиновлення, прес-реліз ООН, 15 червня 2022 р.
5. Звіт про порушення міжнародного гуманітарного права та права прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, вчинені в Україні (1 квітня – 25 червня 2022 року), с. 102-103
6. ООН Док. PCNICC/2000/INF/3/Add.2, Доповідь Підготовчої комісії для МКС, Завершений проєкт тексту елементів злочинів, 6 липня 2000 р., с. 11.
7. Звіт про порушення та недотримання міжнародного гуманітарного права та права прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, пов'язані з примусовим переміщенням та/або депортацією українських дітей до російської федерації, 28 квітня 2023 року, с. 223
8. УВКПЛ перевірило такі випадки з Харківської області, які мали місце протягом попередніх звітних періодів. Деякі діти не возз'єдналися зі своїми батьками станом на грудень 2022 року. Звіт УВКПЛ II, *op. cit.*, пункт 69; Подання, *The Reckoning Project (TRP)*, *op. cit.*
9. Наші діти: убивства, зґвалтування, примусова депортація і незаконне всиновлення. Що роблять окупанти з маленькими українцями. Стаття https://lb.ua/news/2023/03/01/547515_nashi_diti_ubivstva_zgvaltuvannya.html
10. European Parliament resolution of 15 September 2022 on human rights violations in the context of the forced deportation of Ukrainian civilians to and the forced adoption of Ukrainian children in Russia (2022/2825(RSP)), 15 вересня 2022 року. Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022IP0320>
11. Deportation of Ukrainian children: «Russia cannot deny the truth», 5 квітня 2023 року. Режим доступу: <https://onu.delegfrance.org/deportation-of-ukrainian-children-no-amount-of-disinformation-spread-by-russia?fbclid=IwAR0Vq5-IS3o-X2S1PGh255u00V5cMU61E6BpjLKlu0j-43AxMbRCBtIDXBc>
12. ICC, Prosecutor v. Muthaura, Kenyatta and Ali, “Decision on confirmation of charges”, ICC-01/09-02/11, 23 January 2012, para. 244.
13. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2002, № 21-22, ст.135.
14. Шульц О. А. «Права дитини» як категорія сучасного конституційного права. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/22651>
15. Захист прав дитини в умовах військової агресії. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23 червня 2023 року, с. 260.
16. Велика українська енциклопедія. Режим доступу: https://vue.gov.ua/Злочини_проти_людяності
17. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Режим доступу: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_ENG
18. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III
19. Женевська конвенція щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 12 серпня 1949 року. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
20. Інформаційний ресурс. Режим доступу: <https://redcross.org.ua/news/2023/02/45317/>
21. *Deporting Ukrainian children and «Russifying» them is jeopardizing the future of Ukraine [«Депортація українських дітей та їх «русифікація» ставить під загрозу майбутнє України»]. Le Monde [Ле-Монд]. Архів оригіналу за 17 березня 2023.*
22. У Росії заявляють, що вивезли понад 700 тисяч українських дітей. Укрінформ. 31 липня 2023.
23. У держдумі РФ підтвердили депортацію 700 тис. українських дітей за роки війни в Україні. Еспресо TV. 3 липня 2023.
24. Воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду: питання теорії та практики. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – Міжнародне право. – Міжнародний гуманітарний університет, Одеса, 2024. Пилипенко В.П., с. 249-250
25. Гнатовський М., Короткий Т. Що таке воєнні злочини: визначення, історія виникнення, закони та юрисдикція. Зміна: веб-сайт. URL: <https://zmina.info/instructions/shho-take-voyenni-zlochyny-vyznachennya-istoriya-vynyknennya-zakony-ta-yurysdykciya/>
26. Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text